

עֲדַעְתָּהּ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֶתָּה באל"ף.*.

ל"ב ו': צָאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים צָאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה.

לְמַצְאֵתָּן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא כֵּן בכ"ף.

ל"ב ז': וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וְאַרְבַּע מֵאוֹת־אִישׁ.

עָמּוּ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אָמּוּ באל"ף.*. וכן הוא להלן.

ל"ב י': וְאֶלֶּי אָבִי יֵצֵק - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים וְאֶלֶּי אָבִי יֵצֵק.

וְלִמְלֻחָתָךְ - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע", למרות הקושי. ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא וְלִמְלֻחָתְךָ. או לחלוקה לשתי מילים ולקרוא וְלִמְלֻחַ תָּךְ. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלוקה לשתי מילים, עדיף לקרואה בשווא נע. וכן הוא להלן ל"ד ל': וְנִשְׁמְדָתִי. ולהלן ל"ה ט"ז, י"ו: בְּלֻדָּתָהּ.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ן כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

וכתב בערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ד, סימן ס"א סעיף ח'), שאע"פ שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, בכל זאת בקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה. וכל זה במקום שלא משתנה המשמעות, אך במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות, ראוי מאד להקפיד ולדקדק להגות כראוי.

^ח ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

^ט הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

^י הכלל הוא שאותיות בגדכפ"ת בראש תיבה דגושות בדגש קל (כמו בְּתוֹךְ; כמו). אך אם התיבה שלפניהן מוטעמת בטעם מחבר ומסתיימת בהברה פתוחה, הרי היא רפה (כמו וַיִּקְרָא פָּרָעָה; הִנֵּה כְּנִים; וְעִשְׂתִּי בִּפְתָח).

אך כאשר התיבה מתחילה בצירוף "בב", או בצירוף "בפ", או בצירוף "ככ", והאות הראשונה היא אות שימוש, היא דגושה גם אחר הברה פתוחה (כמו: וַאֲבָרְכָה בְּפִרְעוֹ, לֹא יִדְבְּקוּ בְּפִרְעוֹ וְתַחֲשִׁקוּהוּ בְּכַנְיָו, וְכָאֵן בְּכִלְיָהּ וְיָתִי בְּכִלְיֹתָ).

ויש כמה מדקדקים (רא' משה הנקדן (דרכי הניקוד והנגינות, לפני שער הנגנות) ר' יהודה בן בלעם (טעמי המקרא, פרק ה'), וכן הביא כאן מנחת שי בשם רב פעלים וספר דקדוק ישן) שכתבו שגם בתיבה המתחילה בצירוף "במ" (כגון: כִּי בְּמִקְלִי (בראשית ל"ב י"א), אֲתוּ בְּמִשְׁקֵר (בראשית מ' ז'), אֲשֶׁר־לִדְּ לוֹ בְּמִצְרַיִם (בראשית מ"ו כ"ז)), הבי"ת דגושה אחר הברה פתוחה.

אך מדקדקים רבים סוברים שבתיבה מתחילה בצירוף "במ" הבי"ת נשארת

רפה (כן משמע ברד"ק שבתביא את הציוריים הדגושים (מכלול דף פ' ע"ב) לא כתב שבצירוף "במ" דגוש, ואף לא הביא כלל דעה כזו. וכן ר' משה קמחי (אחי הרד"ק ורבו. בספרו מהלך שבילי הדעות, לפני שער הנקוד) לא הביא צירוף זה בין הנדגשים. וכן בספר דקדוקי הטעמים לבן אשר (פסקה 29) לא הביא צירוף זה. וכן בספר פתח דברי (קכ"ט ע"ב) לא הביא צירוף זה. וכן בעין הקורא ליהב"ה הנקדן (בראשית ל"ב י"א, מ' ז') סימן את הבי"ת בקור רפה. וכן כתב אור תורה (בראשית מ' ז') שהבי"ת רפה. וכן כתב מנחת שי (בראשית ל"ב י"א, מ' ז'). וכן בספרים המדויקים (כתר ארם צובה ט"ג ט"ז ט"ח, וכן כתבי יד רבים נוספים) הבי"ת רפה כאשר התיבה מתחילה בצירוף "במ", וכן הכריעו האחרונים (אור תורה, מנחת שי, תרג"א (משנת הגר"א, שער הדגש), רור"ה (בשום שכל בראשית ל"ב י"א נוטה להכריע שהיא דגושה, ובבראשית מ' ז' אף הכריע כך למעשה והדפיס בדגש, אך במאור עינים בראשית ל"ב י"א חזר בו ע"פ יהב"י והכריע שהבי"ת רפה)), וכן נקטינו למעשה.

^{יא} בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש

ל"ב י"א: וּמִכְלֵי־הָאֱמָת - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וּמִכְלֵי הָאֱמָת.

כִּי בְּמִקְלִי - הבי"ת רפה.

ל"ב י"ג: כְּחֹל - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא כָּלל בכ"ף.

ל"ב ט"ו: גְּמִלִים מִיְּנִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֵשִׁים - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת וּבְנֵיהֶם, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר^{יב} שבתיבת מִיְּנִיקוֹת, שאם לא יטעים כראוי ישמע ששלח גמלים מניקות, ולא מפורש מספרם, וכן שלח שלושים בני גמלים, בעוד שפירושו ששלח שלושים גמלים מניקות עם בניהם.

וְעִיָּרָם - העי"ן בשווא נח, ואין להבליעה ולקרוא וְיָרָם. או לקרוא וְעִיָּרָם בפתח העי"ן. וכן הוא להלן ל"ו ה', י"ד, י"ח: יַעֲלֶם. ולהלן ל"ו י"א, ט"ו: וְנִשְׁמְדָתִי, גִּעְתָּם.

ל"ב י"ח: יַפְגֹּשֶׁךָ - יש אומרים שהגימ"ל בקמץ גדול, והשי"ן בשווא נע. ויש אומרים שהגימ"ל בקמץ קטן, והשי"ן בשווא נח.^{יג}

להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהלת (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדין, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ז ע"א) שהיו אומרים "הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ", וזה שלא כדין כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא אֲשֶׁר אֶנְכִי מַצְוָה הַיּוֹם עַל־לְבַבְךָ, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

^{יב} רד"ק (מכלול דף ל"ה ע"א) כתב, שתיבת "יַפְגֹּשֶׁךָ" היא על משקל "יַפְקֹדֶךָ", אלא שנמשך הטעם. וביאר המנחת שי, שלמרות שהגימ"ל היתה ראויה להינקד בקמץ קטן (שהרי דרך חולם להפך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון פתל - קְתִילָהּ, שְׁוֹשׁ - שְׁרֵשִׁיהֶם. וכאן תיבת "יַפְגֹּשֶׁךָ" באה מתיבת "יַפְגֹּשׁ" בחולם, ולכן ראויה להינקד בקמץ קטן, וכמו תיבת "יַפְקֹדֶךָ" שהקי"ף מנוקדת בקמץ קטן משום שבאה מתיבת "יַפְקֹד" בחולם) היא מנוקדת בקמץ גדול משום שתחת הגימ"ל שדרכו לשנות מקמץ קטן לקמץ גדול (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ומהללים פ"ו ב'). וסיים מנחת שי שמנהגו בזה כרד"ק שהקמץ בתיבת "יַפְגֹּשֶׁךָ" הוא קמץ גדול.

ועוד הביא מנחת שי, שבספר דקדוק ישן כתב יד (לכאורה זה הספר שכתב מנחת שי בכמה מקומות (דברים כ"ג ח', ויחזקאל ו' י"א, אסתר ב' ח') שהיה בבית מדרשו של דודו ר' משה קוים ז"ל) כתב שהקמץ בתיבת "יַפְגֹּשֶׁךָ" הוא קמץ קטן, משום שתיבת "יַפְגֹּשֶׁךָ" מקורה בתיבת "יַפְגֹּשׁ" בחולם, ודרך חולם להשתנות לקמץ קטן (כמבואר לעיל), והוסיף שם בספר דקדוק ישן שכל הקורא "יַפְגֹּשֶׁךָ" בקמץ גדול, מעקם. וכן כתב ר' משה הנקדן (דרכי הניקוד והנגינות, ד"ה וכן החטף) שהגימ"ל בתיבת "יַפְגֹּשֶׁךָ" הוא קמץ קטן. וכן נראה מדברי מהרי"ק שכתב בחלק הדקדוק כאן שאין מתג בגימ"ל, והשי"ן בשווא נח, ומוכח מדבריו שהקמץ הוא קמץ קטן.

ולכאורה נראה שמחלוקת המדקדקים אם הגימ"ל בקמץ גדול או בקמץ קטן, תלויה במחלוקת הספרים אם יש מתג בגימ"ל או לא, שרד"ק כתב שהגימ"ל בקמץ גדול משום המתג, ומוכח מדבריו שאם אין מתג, הקמץ ראוי להיות קמץ קטן (כמבואר בהערות לעיל). וכנראה בספרים שהיו לפני רד"ק היה מתג בגימ"ל, ולכן כתב שהגימ"ל בקמץ גדול, ובספרים שהיו לפני ר' משה הנקדן ומחבר ספר דקדוק ישן לא היה מתג בגימ"ל, ולכן סברו שהגימ"ל בקמץ קטן.

ואם מחלוקת המדקדקים אכן תלויה במחלוקת הספרים, נראה יותר להכריע שהגימ"ל בקמץ קטן, משום שבספרים המדויקים יותר (כן הוא בכתבי היד: ט"ב ט"ז ט"ד ט"ח, ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ז ט"ח ט"ט א"א א"ב א"ג א"ד א"ו א"ז א"ח) אין מתג תחת הגימ"ל, והמתג מופיע בכתבי היד הפחות מדויקים (כן הוא בכתבי היד: ט"ה ט"ז ט"ט ט"ב ט"ד ט"ו, ט"א א"א א"ב א"ג א"ד א"ו א"ז א"ח).

ל"ב י"ט: וְאִמְרָתָּ לְעֶבְדְּךָ לְיַעֲקֹב - יש להקפיד להטעים היטב את הפשטא המפסיק שבתִּיבַת וְאִמְרָתָּ, שאם לא יטעים כראוי ישמע שיאמר כן ליעקב, בעוד שפירושו שיאמר לעשו שהוא שליח של יעקב.

ל"ב כ': אֶת־כָּל־הַהֲלָכִים - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶת־כָּל־הַהֲלָכִים.

בְּמִצְעָכֶם - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף ולקרוא בְּמִצְעָכֶם.

ל"ב כ"א: אֶכְפְּרָה - הפ"א בדגש, והשווא נע.

ל"ב כ"ב: לֹן בְּלִילָה־הָהוּא - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים לֹן־בְּלִילָה־הָהוּא.

ל"ב כ"ד: אֶת־אֲשֶׁר־לִי - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶת־אֲשֶׁר־לִי או אֶת־אֲשֶׁר־לִי.

ל"ב כ"ו: וַיַּעַ - הגימ"ל דגושה, והוא לשון נגיעה. והקורא וַיַּעַ בגימ"ל רפה, משנה משמעות ללשון יגיעה".

ל"ב כ"ח: מִה־שִׁמְךָ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים מִה־שִׁמְךָ.

ל"ב כ"ט: כִּי אִם־יִשְׁרָאֵל - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־אִם־יִשְׁרָאֵל.

ל"ב ל': וַיִּבְרָךְ - הטעם מלעיל בבי"ת.

ל"ב ל"ג: לֹא־יֵאָכְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר־עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה - יש להקפיד להטעים היטב את הזקף המפסיק שבתִּיבַת הַיָּרֵךְ, שהוא ניגון מפסיק יותר מהרביע שבתִּיבַת הַנֶּשֶׁה, שאם לא יטעים כראוי ישמע שגיד הנשה על כף הירך עד היום, בעוד שפירושו שבני ישראל לא יאכלו את גיד הנשה עד היום.

ל"ג א': וְהָיָה עֲשׂוֹ בָּא - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים וְהָיָה־עֲשׂוֹ בָּא במקף".
וכן הוא לקמן י"א: אֲשֶׁר הִבָּאת לָךְ.

אֶת־הַיָּלְדִים - היו"ד רפה, ובשווא נח"ט. וכן הוא להלן.

ל"ג ג': עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אֲחִיו - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להטעים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אֲחִיו.

ל"ג ד': וַיִּכְבְּו - יש להקפיד לנגן את הטעם סוף פסוק כראוי במקף, ולא להוסיף לפניו טעם נוסף ולהטעים וַיִּכְבְּו".

ל"ג ט': יִשְׁלִי רַב - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים יִשְׁ לִי־רַב.

ל"ג י': אֶל־נָא אִם־נָא - תיבות אֶל נָא מוטעמות בטעם המפסיק פשטא, ותיבות אִם נָא מוטעמות בטעם המחבר קדמא.

וְלִקְחָתָּ - הטעם מלרע בתי"ו.

כִּי עַל־כֵּן - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים כִּי־עַל־כֵּן במקף.

ל"ג י"א: וְכִי יִשְׁלִי־כָל - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וְכִי־יִשְׁלִי־כָל.

ל"ג ט"ו: עֲמָךְ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֲמָךְ באל"ף".

לָמָּה זֶה אֲמַצְאֲחֶן - יש להקפיד להטעים היטב את הזקף המפסיק שבתִּיבַת זֶה, שאם לא יטעים כראוי ישמע ששאל מדוע ימצא חן בעיניו, בעוד שהם שני עניינים, ופירושו למה זה תעשה לי טובה שאיני צריך לה, אמצא חן בעיני אדוני ולא תשלם לי שום גמול.

ל"ג י"ח: וַיָּבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם - יש להקפיד על הניגון המחבר של התלישא קטנה, שלא ישמע כאומר: וַיָּבֹא, יַעֲקֹב שְׁלֹם. אלא הכל ענין אחד: וַיָּבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם".

² כבישעיה מ' כ"ח: לא ייעף ולא ייגע (וקמעות הגימ"ל שם הוא משום האתנחתא).

³ ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה כ"ב.

⁴ עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא, ומוכח שהאות שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח ריו"ה, עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה').

⁵ כיון שהסוף פסוק בא כאן מיד אחר האתנחתא, ללא טעם נוסף ביניהם, וע"י זה נוצר קצת מחסור בנגינה, יש נטיה להוסיף טעם נוסף לפני הסוף פסוק. ויש להזהר לא לעשות כן אלא להטעים כראוי.

⁶ יש שכתבו (בבית מקרא, ריו"ה בהבנת המקרא דברים כ"ט כ') שכאשר באים כמה טעמים מחברים זה אחר זה, ראשון ראשון רהוט יותר למילה שלאחריו, ולפי זה תיבת "וַיָּבֹא" מחוברת לתיבת "יַעֲקֹב", יותר מאשר תיבת "יַעֲקֹב" מחוברת לתיבות "שְׁלֹם", ולפי זה הפיסוק כאן הוא וַיָּבֹא יַעֲקֹב, שְׁלֹם.

אך מקובל שאין הבדל כלל בין הטעמים המחברים, וכולם מחברים במידה זהה, ולפי זה כל התיבות במשפט "וַיָּבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם" מחוברות אחת לשניה במידה זהה.

אך יתכן שגם הספרים בהם אין מופיע מתג מודים שהקמץ הוא קמץ גדול, והיה ראוי לבוא מתג, משום שיש ספרים ששיטתם בכל תיבה הראויה לשני מתגים לסמן רק מתג אחד, ואינם מסמנים שני מתגים בתיבה אחת, וכיון שיש מתג תחת היו"ד, השמיטו את המתג שהיה ראוי לבוא תחת הגימ"ל, אך מודים הם שראוי לבוא מתג בגימ"ל, וממילא הקמץ הוא קמץ גדול.

מאידך, יש הסוברים שגם כאשר יש מתג אינו מכריח שהקמץ הוא קמץ גדול (שיש החולקים על הכלל שמתג גורם שקמץ קטן יהפוך לקמץ גדול, וסוברים שיכול לבוא מתג גם בקמץ קטן, כמבואר בדברי האור תורה (שתי ידות, עבודת מקדש דף פ' ע"ב), ומהר"ץ (תהלים ל' ד')). וכן לשיטת המדקדקים האחרונים שסוברים שהסברא הדקדוקית היא שקובעת תמיד את מהות הקמץ, ודאי גם כאן הקמץ הוא קמץ קטן.

ויש כתבי יד (ס"ג ס"ד סט"ו א"ו א"ח) שמוסרים כאן על חילוף נוסחאות, שלדעת בן אשר מוטעם כאן "יַפְנֶשֶׁךְ" במתג בגימ"ל, ולדעת בן נפתלי מוטעם "יַפְנֶשֶׁךְ" ללא מתג בגימ"ל (בכתבי יד ס"ג ס"ד א"ו א"ח נמסר רק על החילוף ולא מפורט איזהו נוסח בן אשר ואיזהו נוסח בן נפתלי, אך בב"ט סט"ו מפרט בן), וממילא לדעת בן נפתלי הקמץ הוא לכאורה קמץ קטן (ובכתב יד סט"ו נמסר להדיא "לבן נפתלי חטף", והיינו קמץ קטן, וכן בב"ט א"ו מנוקד להדיא יַפְנֶשֶׁךְ בחטף קמץ שכן שיטת כתבי היד לסמן קמץ קטן, כמבואר במאמר החטפים), וכן בעין הקורא כתב שבחצי מהספרים הגימ"ל במתג כבן אשר, ובחציים הגימ"ל ללא מתג כבן נפתלי (ובספר החילופים מישאל נמסר כאן רק על הסכמה בין בן אשר לבן נפתלי ששניהם מנקדים "יַפְנֶשֶׁךְ" בגימ"ל רפה).

ולפי גרסאות אלו של החילוף, לכאורה יש לנקוט שהגימ"ל במתג וקמץ גדול, כבן אשר, אך כיון שבכלל הספרים המדויקים (ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה) אין מתג בגימ"ל, יתכן ששיטתם בחילופים הוחלפה ולבן אשר אין מתג ולבן אשר יש מתג, וכן נראה מדברי מהר"ץ שכתב בחלק הדקדוק כאן שאין מתג בגימ"ל, והשי"ן בשווא נח, וזו דעת בן אשר, עכ"ל. וצ"ע בזה.

ל"ג י"ט: **אֲשֶׁר נִטְהַרְשָׁם** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֲשֶׁר-נִטְהַרְשָׁם שֵׁם.

אָהֳלָו - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן^י. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול^י. וכן הוא להלן ל"ה כ"א: **אָהֳלָה**.

ל"ד א': **יִלְדָה** - היו"ד בקמץ גדול, והלמ"ד בשווא נע, והוא מלשון לידה. והקורא יִלְדָה בפתח ושווא נח^י, משנה משמעות ללשון נערה צעירה^י. וכן הוא להלן.

ל"ד ב': **שָׁכַם** - השי"ן בשווא נע. וכן הוא להלן.

וַיַּעֲנֶה - היו"ד בשווא נח והנו"ן דגושה, והוא לשון עניו. והקורא וַיַּעֲנֶה בפתח ורפה, משנה משמעות ללשון עניה.

ל"ד ג': **בְּתִיעָקֵב** - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים בְּתִיעָקֵב. וכן הוא להלן.

ל"ד ז': **וַיָּבִי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה בְּשִׂמְלָם וַיַּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרֹךְ לָהֶם מֵאֵד** - יש הסוברים שפסוק זה הוא מן המקראות שאין להם הכרע^י. ועל כן יש מי שכתב שאע"פ שאין לקורא לשנות מניגון הטעמים, מכל מקום לא יעשה עצמו מכריע, ולא יעשה

הפסק בתיבת כְּשִׂמְלָם, אלא יקרא תיבה זו עם התיבה שלפניה ושלאחריה בתיכפה אחת, והקב"ה יודע הכרעות^י. אך לא נהגו כן, אלא נהגו להפסיק כהטעמים^י.

ל"ד י"ב: **וַתְּנִי־לִי** - הטעם מלרע בלמ"ד. ואין להטעים וַתְּנִי־לִי שהטעם בנו"ן^י.

ל"ד כ"א: **הִנֵּה רָחֵב־תֵּדָים** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים הִנֵּה־רָחֵב־תֵּדָים.

ל"ד כ"ז: **עַל־הַחֲלָלִים** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים עַל־הַחֲלָלִים.

ל"ד כ"ט: **שָׁבוּ** - הטעם מלרע בבי"ת, והוא לשון שבי. והקורא שָׁבוּ מלעיל, משנה משמעות ללשון שיבה^י.

ל"ד ל': **מִתִּי** - המ"ם בשווא נע, והוא לשון אנשים. והקורא מִתִּי בצירי משנה משמעות ללשון מוות^י.

ל"ד ל"א: **וַיֹּאמְרוּ** - יש להקפיד לנגן את הטעם אתנחתא כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים וַיֹּאמְרוּ^י. וכן הוא להלן ל"ה ה': **וַיִּסְעוּ**.

ובאמת דברי השערי אפרים בזה צריכים ביאור, שהרי פיסוק הטעמים נקבע ע"י ניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהייה בקריאה, ומטרת הטעמים להפסיק הענין ע"י ניגון ללא צורך בשהייה. וכיון שכתב שלא ישנה מהניגון אלא רק יקרא בתיכפה, יהיה הכרע בקריאתו ע"י ניגון הטעמים, שהלא הפיסוק נקבע ע"י ניגון הטעמים. וצ"ע.

כה הרבה קוראים משתבשים בזה. אך קריאה כזו לא תתכן כלל, שהלא בתיבות מוקפות הטעם מוטעם תמיד בתיבה האחרונה.

יז וכן כתב רש"י כאן: שבו. לשון שביה, לפיכך טעמו מלרע.

יז ובשם האבן עזרא נמסר סימן: החיים עומדים והמתים שוכבים. דהיינו שבתיבת "מִתִּים" שפירושה אנשים חיים, המ"ם מנוקדת בשווא שבו הנקודות עומדות זו על גב זו, ובתיבת "מִתִּים" שהיא מלשון מוות, המ"ם מנוקדת בצירי שבו הנקודות שוכבות זו לצד זו.

יח כיון שהטעם אתנחתא בא כאן מיד בראש הפסוק ללא טעם נוסף לפניו, יש קצת מחסור בנגינה אם מטעימים אותו כאתנחתא רגיל, ומשום כך יש נטיה טבעית להוסיף טעם נוסף בהברות הקודמות. אך אין בכך לעשות כן, ויש לנגן את הטעם בהברה המוטעמת בלבד.

ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, נזכר שניגון אתנחתא זו שונה מעט משאר אתנחתות, שכתב (מעט לפני שער הורקא): ויתכן לבוא בראש הפסוק כמו וַיִּהְיֶה ט"ו מ"ח, בַּמִּדְבָּר (שם ס"א), וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי אֱמִי (בראשית י"ט ז). וזה הטעם יקרא מונח לפי שאתה מניחו בלי מתיגה והנעה כי טוב.

וכן בספר "הורית הקורא" המיוחס לר' יהודה בן בלעם (והוא מהדורות הספר הארוך בכתב יד של "טעמי המקרא", קטע זה מובא בספר "כתר ארם צובה ניקוד וטעמים" עמ' 120) נאמר על האתנחתא: והקוראים יוסיפו בנעימתם אם היא בראש הפיסוק.

ובכתב יד העוסק בדיני הטעמים המובא בספר המסורה (חלק ג' עמ' 51) נכתב: ודע כי האתנח כאשר הוא בראש הפסוק יתנגן כמו תלישא גדולה, חוץ ממקום אחד, והוא וַיִּסְעוּ (בראשית ל"ה ה').

ור' אליהו בחור בספרו טוב טעם (פרק ה', תמונת האתנח) כתב שיש קוראים לאתנחתא הבא בראש פסוק "סחפא" או "חספא". וכן בתשלום מקנה אברם (שער טעמי המקרא), ובערוגת הבושם (פרק כ"ז), קרא לאתנחתא באופן זה שבא בראש פסוק בשם "סחפא" (והובא דבריהם במנחת שי שמות ל"ג י"ד). וכנראה נתנו לו שם זה להדגיש שאין ניגונו כאתנחתא רגיל שבא טעם לפניו שמכין את ניגונו, אלא ניגונו שונה מעט משאר אתנחתות, אך לא לומר שאינו שווה.

כשאר אתנחתות (ומה שכתבו מקנה אברם וערוגת הבושם שקראו לו עבד או קוץ שהוא פחות ממשור, נראה שכוונתם רק על שניו נגינתו, ולא על פחיתות הפסוק, שהרי באמת הוא אתנחתא רגיל, ואף הניקוד משתנה על ידו כמו כל אתנחתא וס"פ, כגון וַיֹּאמְרוּ (בראשית כ"ד ל"ד) בפתח, ולא וַיֹּאמְרוּ בסגול, וכגון וַיִּסְעוּ (בראשית ל"ה ה') בקמץ, ולא וַיִּסְעוּ בשווא).

וכן בספר המסורה (חלק א' עמ' 658) מובאת רשימת מסורה המונה ומפרטת את הטעמים ושמותם (הרשימה פותחת במילים: אלה הטעמים ואלה שמותם, וכו') וביניהם נמנה הטעם: וַיֹּאמְרוּ - סעפא (זה מלבד הטעם אתנחתא המופיע גם הוא ברשימה זו).

י"י על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ידך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון כְּתַל - כְּתַלִּים, שורש - שרשִׁים), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת אֶהֱלֶה), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן.

ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (אֶהֱלֶה), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

י"ט שהרי כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

כ לקוראים בהגייה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יניעו את השווא, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הקמץ שבי"ד. אך לקוראים בהגייה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י נעות ונחות השווא, אם לא יניעו את השווא, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

כא כבבראשית ל"ד ד': קח לי את הילדה הזאת לאִשָּׁה.

כב בבבלי (יומא ג"ב) איתא: איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע, שאת, משוקדים, מחר, ארור, וקם.

ובירושלמי (מסכת עבודה זרה פרק ב' הלכה ז') ובבראשית רבה (פרשה פ' אות ו') כתוב שרבי תנחומא מוסיף פסוק זה שגם לו אין הכרע (בתורה תמימה כאן תמה מדוע לא הובא פסוק זה בבבלי שגם לו אין הכרע, אך בפשטות בבבלי הביאו רק את הפסוקים שאיסי בן יהודה מסתפק בהם, כיון שמקשים מדידיה אדירידי. ומה שאח"כ הקשתה הגמרא ותו ליכא והא איכא דבעי רב חסדא וכו', ולא הביאו גם את הא דבעי רבי תנחומא, שמוש שבפסוקנו היה פשוט כתיביון הגמרא על רב חסדא, שמתרצת לרב חסדא מספקא ליה לאיסי בן יהודה פשיטא ליה, שהלא בירושלמי ובמדרש כתוב להדיא איסי בן יהודה אומר וכו' ורבי תנחומא מוסיף, כלומר שלא יסי לא היה ספק בזה, וא"כ תו לא שייך להקשות).

והיינו, שאין הכרע האם הפיסוק הוא: וַיָּבִי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה בְּשִׂמְלָם, וַיַּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרֹךְ לָהֶם מֵאֵד. ופירושו שמשום ששמועו לכן באו. או שהפיסוק הוא: וַיָּבִי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה, בְּשִׂמְלָם וַיַּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרֹךְ לָהֶם מֵאֵד. ופירושו שבאו סתם, ורק אחר שבאו שמעו.

כג כן כתב בשערי אפרים (שער ג' סעיף ט"ז, ובפתחי שערים סק"ג).

כד כן כתב הגר"ש דבליצקי באם למקרא (בראשית ל"ד ז'), שלא נהגו כהשערי אפרים כי סמכו בזה על הריטב"א ביומא (דף נ"ב) שסובר שהספק הוא לולא היו לנו טעמים, אך אחר הטעמים נתברר ספיקו ע"י פיסוק הטעמים.

הַכְזוּזָה - הכ"ף רפה, ובשווא נח"ט.

ל"ה ב': וְאֵל כְּלֵאֲשֶׁר עָמָו - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־גִם זֶה־לָךְ.

ל"ה ב': בְּתַכְלֶם - הכ"ף הראשונה בשווא נע. ואע"פ שיש ספרים המנקדים בְּתַכְכֶם בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט.

ל"ה ז': בְּבִרְחוֹ - הבי"ת בקמץ קטן, והרי"ש בשווא נח.

ל"ה י"ב: וְלִזְרַעְךָ - הו"ו במתג, והלמ"ד שאחריו בשווא נח"א.

ל"ה י"ז: הַמִּלֵּלָה - המ"ם רפה ובשווא נח"ט.

אַל־תִּרְאֵי - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא תִּרְאֵי בשווא נח, משנה משמעות ללשון ראייה.

כִּי־גִם־זֶה־לָךְ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־גִם זֶה־לָךְ.

ל"ה כ"ג: וַיִּשְׁשָׁךְ - השי"ן השניה לא נשמעת, ונקרא וַיִּשְׁכָּר־לָךְ.

ל"ה כ"ט: וַיֵּאָסֶף - הטעם מלעיל באל"ף, והסמ"ך בסגול. ואין לקרוא וַיֵּאָסֶף מלרע ובצירי"ל.

ל"ו ב': אֶהְיֶיכֶם - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול. וכן הוא להלן.

ל"ו ג': וְאַתְּ־בְשֶׁמֶת - הבי"ת בקמץ גדול, והשי"ן בשווא נע"ל. וכן הוא להלן.

ל"ו כ"א: וְדִשְׁוֹן וְאֶצֶר וְדִישְׁוֹן - בראשון השי"ן בחולם ובשני השי"ן בקמץ גדול, וכן בהמשך הפרשה פעמים בחולם ופעמים בקמץ גדול. וראה הערה לח.

לח שהרי כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה ש"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן (ובאן מוטעם אֶהְיֶיכֶם במתג תחת האל"ף, ואף שיש ספרים המטעים אֶהְיֶיכֶם במתג תחת הלמ"ד בלבד, זה משום ששיטתם שלא לסמן שני מתגים בתיבה אחת, אך ברור שהאל"ף ראויה למתג מחמת שהיא לפני שווא מורכב, אלא שלשיטת חלק מהספרים אין מסמנים מתג זה).

וכן כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

ל"ו כן כתב מנחת שי (יהושע ג' ט"ז) בשם ספר רב פעלים, שהקמץ בבי"ת של "בְּשֶׁמֶת" הוא קמץ גדול.

וכן נראה ממה שכתבו המדקדקים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, וכיון שבשם "בְּשֶׁמֶת" הבי"ת במתג (או בטעם משני אחר, כאשר ע"פ הכללים המתג הופך לטעם משני), בפשוט מוכרח שהקמץ כאן הוא קמץ גדול.

ואכן כך מסורת הספרדים להגות את הקמץ שבתיבת "בְּשֶׁמֶת" כקמץ גדול. וכן בכתבי היד המרבים לסמן קמץ קטן ע"י ניקוד חטף קמץ (כמבואר במאמר החטפים במין השלישי של החטף קמץ), מנקדים כאן בקמץ לבד, ומוכח מזה שהקמץ הוא קמץ גדול. וכן בתרגומים לועזיים קדומים מאד הבי"ת מנוקדת כקמץ גדול והשי"ן כשווא נע.

ובדרכי הניקוד וההגיגות לר' משה הנקד (ד"ה וכן החטף) כתב שהקמץ בבי"ת שבתיבת "בְּשֶׁמֶת" הוא קמץ קטן, וכן כתב הגר"א (דקדוק ופירוש על התורה, ד"ה ובהו), ודבריהם צ"ע.

ל"ו ובמסורה ניתנו כמה סימנים להבדיל היכן מנוקד "דִישְׁוֹן" בקמץ והיכן מנוקד "דִישְׁוֹן" בחולם. והסימן הפשוט ביותר הוא שכאשר כתוב "דִישְׁוֹן" עם יו"ד אחרי הדלי"ת, השי"ן מנוקדת בקמץ, וכאשר כתוב "דִישְׁוֹן" ללא יו"ד, השי"ן מנוקדת בחולם (דו"ה בשום שכל בשם נחלת יעקב). וסימנך "עשירים קמצנים" (עשירים = מלאים יו"ה קמצנים = מנקדים בקמץ).

לח שלושה אנשים בפרשה זו נקראים בשם "דִישְׁוֹן", הבן החמישי של שעיר, הבן השביעי של שעיר והבן של ענה בן שעיר.

הבן החמישי של שעיר נקרא בפרשה זו פעמיים "דִישְׁוֹן" בחולם (בפסוק כ"א ובפסוק ל') ופעם אחת "דִישְׁוֹן" בקמץ (בפסוק כ"ו). ובדברי הימים (א', פרק א') נקרא פעמיים "דִישְׁוֹן" בחולם (בפסוק ל"ח ובפסוק מ"א).

הבן השביעי של שעיר נקרא בפרשה זו שלושה פעמים "דִישְׁוֹן" בקמץ (בפסוק כ"א בפסוק כ"ח ובפסוק ל'). ובדברי הימים נקרא פעם אחת "דִישְׁוֹן" בקמץ (בפסוק ל"ח) ופעם אחת "דִישְׁוֹן" בחולם (בפסוק מ"ב).

הבן של ענה מוזכר פעם אחת בפרשתנו (פסוק כ"ה) ופעם אחת בדברי הימים (פסוק מ"א), ובשניהם נקרא "דִישְׁוֹן" בחולם. ומוזה שנקראים לפעמים "דִישְׁוֹן" בחולם ולפעמים "דִישְׁוֹן" בקמץ, נראה לכאורה שהם שם אחד, וממילא יתכן שהמשנה מחולם לקמץ, או להיפך, לא שינה את השם ואינו צריך לחזור, אך יתכן שיש טעם לשינוי בין חולם לקמץ, וממילא המשנה צריך לחזור.

וכתב רד"ק (דברי הימים א' מ"א) שנראה שלא היו מקפידים בשמותם בין "דִישְׁוֹן" בחולם ל"דִישְׁוֹן" בקמץ. ולפי דבריו לכאורה אין בזה שינוי משמעות כלל. וכיוצא בזה כתב רמב"ן (בראשית ל"ו כ"ו) שאין קפידא שיקראנו "דִישְׁוֹן" בקמץ או "דִישְׁוֹן" בחולם, אך כששניהם כתובים בפסוק אחד (וכן בפסוקים כ"ה-כ"ו הסמוכים זה לזה) קוראים לאחד בחולם ולאחד בקמץ כדי להבדיל ביניהם (ולכאורה קשה על

ורו"ה כתב (משפטי הטעמים דף ה' ע"ב בהערה) שיש לאתנחתא שמות נוספים, יש שקוראים לה חונה, או סחפא, או סעפא, או ספא, וכתב שראה בטוב טעם ובערוגת הבושם שכתבו שלא יקראו סחפא אלא לאתנחתא הבא בראש פסוק, אך מהמסורה מוכח שלא כדבריהם (שהמסורה במק"ג פרשת אחרי מוסרת על הפסוק עֲרֹת פִלְתָּךְ לא תִגְלֶה (ויקרא י"ח ט"ו) "כל סחופי בצירי", והינו שאם מוטעם באנחתא מנוקד תִגְלֶה בצירי, ואם מוטעם בשאר טעמים מנוקד תִגְלֶה בסגול. ומוכח מהמסורה שסחפא הוא שם לכל אתנחתא).

אך באמת סחפא הוא השם הבבלי לטעם אתנחתא, וכנראה אימצו שם זה לאתנחתא כשהוא בא בראש הפסוק רק כדי להודיע על שינוי משאר אתנחתות, ולא שהוא באמת טעם אחר, וזו כוונת טוב טעם וערוגת הבושם, וממילא לא קשה על דבריהם מהמסורה.

כט עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

ואע"פ שהה"א כאן היא ה"א התמה ולא ה"א הידיעה, כיון שהיא מנוקדת בפתח כניקוד ה"א הידיעה (כגון: השמים, המים), ולא בחטף פתח כניקוד ה"א התמה (כגון: השמר, הִיפֵּלֵא), דינה כה"א הידיעה (והטעם שמנוקדת בפתח ולא בחטף פתח, משום שבתיבה זו האות שאחר ה"א התמה מנוקדת בשווא, ולא יכול לבוא חטף לפני שווא, ולכן השתנה ניקוד ה"א התמה מחטף פתח לפתח).

וכאן אין מתג לפני השווא (וכן כתב רד"ק (מכלול דף מ"ח ע"ב) שבתיבת "הַכְזוּזָה" אין מתג, והביאו מנחת שי כאן), ומוכח שהאות שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רד"ה, עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ח').

ל כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

לא ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ח'.

לב ענין זה מבואר בגליון פרשת ויצא תשע"ו הערה כ"א.

לז לעולם באסיפה שפירושה מיתה, הטעם מלעיל והסמ"ך בסגול, ובאסיפה מלשון איסוף, הטעם מלרע והסמ"ך בצירי (כגון: וַיֵּאָסֶף מֹשֶׁה אֶל־הַמִּזְבֵּחַ, במדבר י"א ל'). ויתכן שאם קורא מלרע במקום מלעיל, או להיפך, משנה משמעות.

לח על פי הסברא הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ירדך חולם להפך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון פֶּתַל - פְּתִילִים, שוֹרֵץ - שְׁרִישִׁים), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן לכאורה היה חולם במקור (וכמו שכתוב במדרש (בראשית רבתי כאן) שנקראה אֶהְיֶיכֶם משום שהיתה יושבת באהל, וא"כ המקור הוא תיבת אהל), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשוטות הוא קמץ קטן.

ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (אֶהְיֶיכֶם), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

ל"ו כ"ד: בְּרֵעָתוֹ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא בְּרֵאוֹתוֹ באל"ף*.

ל"ו ל"ט: וַיָּמָחַ בְּעַל חֲנָן בְּזֵעֲבֹרָה - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים בְּעַל־חֲנָן בְּזֵעֲבֹרָה במקף.

פָּעוּ - הטעם מלעיל בפ"א.

❧❧❧ ❧❧❧ ❧❧❧

❧ חילופי נוסחאות ❧

ל"ב י"א: קָטָנְתִּי / (קָטָנְתִּי)

בגרש – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"י ס"ז, א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג, קסוטו, ברויאר.

ברביע – בכתבי היד: ס"ו ס"ח, א"א א"ג א"ד א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ל"ב כ"ג: וַיַּעֲבֹר / (וַיַּעֲבֹר)

בזקף קטן – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"א ס"ב ס"ז, א"ד. ~ ובדפוס: ברויאר.

בזקף גדול – בכתבי היד: ס"ב ס"ט ס"י ס"ג ס"ד ס"ז ס"י, א"א א"ב א"ג א"ו א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.

ל"ג י"ד: אֶתְנֶהְלֶה / (אֶתְנֶהְלֶה)

הנו"ן בקמץ – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"י ס"א ס"ד ס"ט ס"י, א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, קסוטו, ברויאר.

הנו"ן בפתח – בכתבי היד: ס"ח ס"ט ס"י ס"ג ס"ז, א"א א"ב א"ד א"ז א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.

ל"ד ז': וַבְּנֵי יַעֲקֹב / (וַבְּנֵי יַעֲקֹב)

בקדמא גרש – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ב ס"י ס"ד ס"ט ס"י, א"ב. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

במונח רביע – בכתבי היד: ס"ב ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"י, א"א א"ג א"ד א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.

כִּי־נִבְלָה / (כִּי־נִבְלָה)

במקף – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"י, א"י. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

במונח – בכתבי היד: ס"ה ס"ח ס"ט ס"א ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ז א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ל"ד י"א: וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ / (וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ)

במרכא – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"ג ס"ד ס"ט ס"י, א"ח. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן מוכח מכללי הטעמים ומהמסורה.^{מב}

בדרגא – בכתבי היד: ט"ח, ס"א ס"ב, א"א א"ג א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג.^{מד}

בקמץ רק השמיט את ההפסק אך לא שינה לשם אחר, וכן אם קרא בקמץ במקום בחולם רק הוסיף הפסק אך לא שינה לשם אחר, וכדלעיל, ואף דישן בן ענה נקרא גם "דישן" בחולם וגם "דישן" בקמץ (שהלא הוא בנו החמישי של שער, ובנו החמישי של שער נקרא גם "דישן" וגם "דישן"), אך יתכן שלמרות שנקרא גם "דישן" בקמץ, אם קורא כן מעכב, משום שכך מובן שהוא בנו השביעי של שער ולא בנו החמישי, וצ"ע בזה.

לט ובגליון ציין שבספר הללי מנוקד אֶתְנֶהְלֶה בנו"ן קמוצה.

^מ ובגליון ציין שבספרים אחרים מוטעם וַבְּנֵי יַעֲקֹב בקדמא גרש.

מא וכתב ברויאר (כתר ארם צובה והנוסח המקובל עמוד 52, רשימת הנוסח ומקורותיו), שיתכן שההטעמה וַבְּנֵי יַעֲקֹב במונח רביע היא טעות שנגרמה מחמת הפסוק בהמשך הפרשה (פסוק כ"ז), שם מוטעם בְּנֵי יַעֲקֹב באז עֲלֵה־חֲלָלִים, במונח רביע.

מב אלו הם כללי משרתי התביר: כאשר יש שתי הברות או יותר בין ההברה המוטעמת במשרת התביר, להברה המוטעמת בתביר, המשרת יהיה דרגא (כגון: וַיִּבְרָךְ אֹתָם), וכאשר יש ביניהם פחות משתי הברות, המשרת יהיה מרכא (כגון: וַיִּתֵּן אֹתָם), ושווא נע נחשב כהברה לענין זה (כגון: וַיִּקְרָא אֱדִישְׁמִי), אמנם, שווא נע שאחר תנועה גדולה אינו נחשב כשווא נע לענין זה (כגון: אֲשֶׁר לָקְחוּ, עֲלֶפֶת שִׁכְבוּ, כִּי עֲזָבוּ), (ובפשטות הטעם הוא משום שלקדמונים שווא שאחר תנועה גדולה לא היה שווא נע).

ולכלל זה יש כמה יוצאים מן הכלל שנמנו במסורה (במק"ג פרשת משפטים, ובדקדוקי הטעמים (סעיף 19), ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, ובדרכי הניקוד והנגינות לר' משה הנקדן (שער הנגינות, טעם תביר), ובספר עט סופר לרד"ק (דף ל"ע ב), ובשאר ספרי הראשונים העוסקים בכללי הטעמים) שבהם מוטעם דרגא אע"פ שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר.

ובפסוקנו יש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, וכיון שאינו נמנה במסורה בין היוצאים מן הכלל המוטעמים בדרגא אע"פ שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, מוכח שהוא מוטעם במרכא ולא בדרגא.

מג ובגליון ציין שבספרים אחרים מוטעם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ במרכא.

מד ראה לעיל (הערה מ"ב) שלפי כללי הטעמים ראוי להיות מוטעם כאן במרכא ולא בדרגא. וכתב רוו"ה (מאור עינים כאן, משפטי הטעמים דף כ"ז) שהמטעמים כאן וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ בדרגא הטעמים כן משום שסברו שהם בשווא נע (ואף היו ספרים שסימנוהו בחסף פתח להורות על נעוה השווא. ולכאורה כוונתו שגם לקדמונים שבווד כ"ל שווא אחר תנועה גדולה הוא נח, כאן היו שסברו שהוא מהיוצאים מן הכלל והוא נע).

דבריו שבדברי הימים הבן החמישי של שער והבן של ענה נקראים "דישן" בחולם באותו פסוק (פסוק מ"א). וצ"ע). ולפי דברי הרמב"ן, במקום ששניהם כתובים בפסוק אחד (כגון בפסוק כ"א ופסוק ל', וכן בפסוקים כ"ה-כ"ו), אף על פי שאין בזה שינוי משמעות, בכל זאת יש להקפיד על השינוי כדי להבדיל ביניהם.

ובקול אליהו כתב בשם הגר"א שהבן החמישי של שער והבן השביעי של שער נקראים שניהם "דישן" או "דישן", והיינו שכאשר מוטעם בטעם מפסיק חזק (היינו אתנחתא או סוף פסוק, ובפסוק שאין בו אתנחתא המפסיק החזק ביותר דינו כאתנחתא) מנוקד "דישן" בקמץ (בפסוקים כ"א ל', ובדברי הימים בפסוק ל"ח), וכאשר מוטעם בשאר הטעמים (בפסוקים כ"ה-כ"ו), ובדברי הימים בפסוקים ל"ח מ"א) מנוקד "דישן" בחולם (וכמו חזית "קטן" שבעטם מפסיק חזק מנוקד "קטן" בקמץ), אך הבן של ענה נקרא תמיד "דישן" בחולם אף כשהוא בטעם מפסיק (בפסוק כ"ה ובדברי הימים בפסוק מ"א). (ויש להעיר, שלכאורה בחיבות שניקודן משתנה במפסיק חזק, השינוי הוא כשמוטעמות במפסיק חזק, וניקודן הפשוט הוא כניקודן באמצע משפט, וממילא שמם של שני בני שער הוא "דישן" בחולם, כשמו של בן ענה ששמו "דישן" בחולם, ואין חילוק בין שמו, ומדוע שמו של בני שער משתנים במפסיק חזק ל"דישן" בקמץ, ושם בן ענה אינו משתנה במפסיק חזק ל"דישן" בקמץ. ואולי מאיזה טעם "דישן" בן ענה הוא מהתיבות שאין משתנה במפסיק חזק, כמו תָּבֵן, קֶלֶךְ, נָדָר, וכדומה, אך צ"ע אם שידך לומר כן אחר שביחובה זהה כן משתנה בהפסק. ולפי דברי הגר"א בביאורו לדברי הימים מיושב היטב מדוע "דישן" בן ענה מנוקד בחולם אף בהפסק, ראה להלן).

ולפי זה יוצא שהקורא לבנו של ענה "דישן" בקמץ במקום "דישן" בחולם (בפסוק כ"ה ובדברי הימים בפסוק מ"א), שינה לשם אחר, אך בשאר הפעמים, אם שינה מחולם לקמץ, או להיפך, לכאורה לא שינה לשם אחר משום שנקראים גם כך וגם כך אלא שתלוי בהפסק הענין, וממילא אם שינה וקרא בחולם במקום בקמץ רק השמיט את ההפסק אך לא שינה לשם אחר, וכן אם קרא בקמץ במקום בחולם רק הוסיף הפסק אך לא שינה לשם אחר (אמנם יתכן לומר שאף הקורא "דישן" בחולם לשני בני שער, כאשר הם מוטעים במפסיק חזק, משנה לשם בנו של ענה, משום שרק הוא נקרא "דישן" בחולם גם באתנחתא, אך יותר נראה לומר שאין זה שינוי, כיון שבאלו מפסיק חזק גם הם נקראים "דישן" בחולם. וצ"ע בזה).

אך בביאור הגר"א לדברי הימים (א' מ"א) כתב באופן שונה מעט, ונראה שכוונתו שאכן השם הוא "דישן" בחולם, ובטעם מפסיק חזק הוא משתנה ל"דישן" בקמץ, אלא שדישן בן ענה הוא הוא דישן בנו החמישי של שער (והינו שבא ענה בן שער על אמו אשת שער, וגולד דישן, ונחשב לבנו החמישי של שער כיון שנולד לאשת שער), וכדי שנדע שדישן בן ענה הוא דישן בנו החמישי של שער ולא בנו השביעי של שער, לכן הוא מנוקד "דישן" בחולם אף בהפסק, שעל ידי כך יובן שהכוונה לבנו החמישי של שער המנוקד בראש הפרשה "דישן" בחולם משום ששם אינו מוטעם בטעם מפסיק חזק.

ולפי זה יוצא שגם לדברי הגר"א אין מקפידים בשמותם בין "דישן" בחולם ל"דישן" בקמץ, ותלוי רק בהפסק, וממילא אם שינה וקרא בחולם במקום

ל"ו ט"ז: אֱלוֹף-קָרַח / (אֱלוֹף-קָרַח) / (אֱלוֹף קָרַח)

במקף ומתג בלמ"ד – בכתבי היד: ט"ב ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"י, ס"א ס"ב ס"ז, א"ו. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן אשר שהלכה כמותו^מ. ~ וכן דעת מנחת שי.

במקף וללא מתג – בכתבי היד: ט"ג, א"ח. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן נפתלי שאין הלכה כמותו^מ.

במרכא – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"י ס"ד^מ סט"ו סט"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ז א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג^מ.

^מ ובגליון ציין שכן הנוסח במרכא ברוב הספרים, וזו דעת בן אשר, ולבן נפתלי מוטעם אֱלוֹף-קָרַח במקף ומתג.

^מ ראה לעיל (הערה מ"ה) שנוסח החילוף המוסמך הוא שלבן אשר מוטעם אֱלוֹף-קָרַח במקף ומתג, ולבן נפתלי מוטעם אֱלוֹף-קָרַח במקף וללא מתג. ויתכן שההטעמה במרכא היא טעות שנגרמה מחמת הדמיון בין מרכא למתג בכתבי היד, ולכן חשבו שלבן אשר מוטעם במרכא, וממילא ביטלו את המקף.

ויש מסורה שמוכח ממנה שמוטעם כאן במקף ולא במרכא, שמוסרת שזו הפעם היחידה בתנ"ך בה תיבת "אֱלוֹף" מוקפת ואינה מוטעמת בפני עצמה (בכתבי היד ס"י א"ו נמסר "לית מקף", ובכ"י ס"ז נמסר "כל אלופים מאריך בר מן דין", והיינו שכל תיבת "אֱלוֹף" במקרא מנוגנת בטעם חוץ מכאן).

^מ בספר החילופים מישאל נוסח החילוף הוא: בן אשר - אֱלוֹף-קָרַח, בן נפתלי - אֱלוֹף-קָרַח (וכן הוא במסורה שבכ"י ט"ח), והיינו ששניהם מודים שהתיבות מוקפות, אלא שלבן אשר יש מתג בלמ"ד ולבן נפתלי אין מתג בלמ"ד.

ובחילופים שנדפסו במק"ג נוסח החילוף הוא: בן אשר - אֱלוֹף-קָרַח. בן נפתלי - אֱלוֹף קָרַח, והיינו שלבן אשר הוא מוקף וללא מתג בלמ"ד, ולבן נפתלי הוא במרכא.

וכתב מנחת שי שהוא במתג ובמקף בספרים כתבי יד, אע"פ שאין נראה כן מהחילופים (וכונתו לנסח החילוף המופיע במק"ג). והיינו שלא קיבל את גרסת החילופים המופיעה במק"ג שאין מתג בלמ"ד.

^מ ולהלן פסוק י"ח מוטעם שם אֱלוֹף-קָרַח במקף אתנח במקום אֱלוֹף קָרַח במונח אתנח, ונמסר עליו "חזינא אלוף קרח במקף", דהיינו שראה ספר בו מוטעם אֱלוֹף-קָרַח במקף. ויתכן שטעה בין הפסוקים, והמקף שראה הוא בפסוק ט"ז.